

Kortere anmeldelser

JOHN H. LIND, CARSTEN SELCH JENSEN, KURT VILLADS JENSEN, ANE L. BYSTED:
Danske Korstog. Krig og Mission i Østersøen, København 2004, 373 sider, 399 kr.

Deltagerne i det i perioden 1998-2001 af Statens Humanistiske Forskningsråd finansierede forskningsprojekt Danmark og Korstogsbevægelsen har med denne bog sat en ny standard for forskningen i middelalderens danske togter i Østersøregionen. De sætter derfor deres lys under en skæppe, når de i indledningen skriver, at franskmændens Paul Riants bog om skandinavernes korstog og pilgrimsrejser fra 1868 stadig i dag er »den største og bedste behandling af danske korstog trods sine snart 140 år.« Knap så beskedne er de, når de i forordet hævder, at de danske korsfareres historie »har været fuldstændig glemt af danske historikere i snart halvandet hundrede år.« Eric Christiansen er rigtignok amerikaner, men han har dog danske aner, og hans indsats på området er i mine øjne betydelig. Det er i øvrigt en hård dom over dansk historieskrivning. Hvor hård den er, bliver belyst af bogen, fordi dens ene målsætning er at »give et kort indtryk af dansk historieskrivning«. En ting er at være uenig med den tidligere forskning. Noget andet er at påstå, at der slet ingen forskning har været.

Den anden og hovedmålsætningen med bogen er »at fortælle historien om de danske korstog til områderne omkring Østersøen.« Men hvad er et korstog? Det er der tænkt meget over gennem tiderne, og det gør dette forfatterkollektiv også. I indledningen gives en udmærket diskussion af begrebet korstog i historisk og historiografisk belysning. Samtidens upræcise sprogbrug forklares fornuftigt med Christopher Tyerman, at der ikke var noget nyt i det eftertiden har kaldt korstog – dvs. kampagnerne fra det første korstog i 1096. De blev blot som adskillige tidligere krige udlagt som »gudvelbehagelige krige mod vantro«. Men den forklaring accepteres alligevel ikke, fordi »middelalderens mennesker selv opfattede erobringen af Jerusalem som noget ganske nyt og epokegørende.« Det gjorde dem til »masseforetagender, som alle kristne deltog i.« Rent bortset fra, at det ikke dokumenteres, hvad det vel næppe heller kan, at middelalderens mennesker som sådan opfattede sagen således, lægger forfatterne sig imidlertid af gode grunde op ad det bredere korstogsbegreb, som blandt andre den engelske historiker Jonathan Riley-Smith har advokeret for, nemlig at »de krige, der blev ført med pavelig accept mod kirkens fjender og gav deltagerne aflad for synd« var korstog. Bogen er i sig selv dokumentation for, at forfatterne er af den opfattelse. Ellers havde de ikke givet sig i kast med forskning i de danske togter mod områderne omkring Østersøen, endsige taget ordene danske korstog i deres mund. Og hermed er deres argument mod Tyerman skudt i sænk. Som de skriver, er der »med den bredere definition på korstog ingen kvalitativ forskel på de tidlige Jerusalemskorstog«, de senere mod Palæstina og mod de tyrkiske osmanner »eller kampe i Østersøregionen.«

Forfatterne vakler mellem Riley-Smith og Tyerman. Disponeringen af bogen

hælder mod førstnævnte, men man finder adskillige eksempler på korstog i bogen, som hælder mod Tyerman, ja endog sprænger hans vide korstogsbegreb. I forbindelse med en glimrende diskussion af den finansielle side af sagen omtales f.eks. Jens Sunesens rejse til Jerusalem i 1203 og kong Valdemars Sejrs brorsøns pilgrimsfærd til samme sted. Disse eksempler stemmer end ikke med Tyermans brede korstogsbegreb. Godt det samme. Den korstogsbegejstring forfatterne er blevet grebet af, og som formentlig har medvirket til den teoretiske forvirring, har den lykkelige følge, at bogen giver os indsigt i en imponerende række af rejser og krige med dansk og religiøs og/eller kirkeligt islæt. Bogen bringer kyndigt læseren vidt omkring – i tid fra 800-tallet til Det Stockholmske Blodbad, i rum fra Norge i nordvest til Palæstina i Syd og Tavastland, Karelen og Ladogasøen i nordøst. Det er fremlagt en uhyre mængde viden, og meget af den er ny. Det gælder ikke mindst i den overbevisende håndtering af de danske relationer til Rusland og Balticum.

Efter indledningens begrebsudledninger følger to kapitler om *Venderkorstogene*. Det er pudsigt at bruge dette begreb som overskrift til kapitel to, der omhandler tiden fra 800-tallet til 1147, når det på side 34 bemærkes, at de togter, der behandles i kapitlet, var »tilløb til korstog i Østersøområdet«. Meningen er vel at gøre op med tidligere forskning, der angiveligt har ment, »at venderkorstogene tog deres begyndelse med den intense korstogsprædiken, der indledte Andet Korstog« – dvs. efter 1147. Dette opgør falder ikke heldigt ud, når det s. 54 påpeges, at det nye ved venderkorstogene var missionsaspektet, al den stund der ikke kan læses meget om danske missionstogter før 1147. Disponeringen tyder på, at forfatterne i det mindste har fornemmet problemet. Hvorfor skulle de ellers have valgt, at opdele fremstillingen af vendertogterne i to kapitler med skæringspunkt netop i 1147? Men hermed markerer de uvilkårligt enighed med, hvad den tidligere forskning angiveligt har ment, nemlig at venderkorstogene tog deres begyndelse efter 1147.

Kapitel fire omhandler danske korstogsinstitutioner og indledes med en omtale af Johanniternes tilstedeværelse i Danmark, der behændigt undgår at tage stilling til, om ordenen var involveret i baltiske korstog på dansk side. Heldigvis er dette spørgsmål for nylig blevet behandlet af Thomas Heebøll-Holm i tidsskriftet 1066. Hans undersøgelse viser, at Johanniterordenen ikke kom til Danmark for at deltage i de danske kongers korstog i Østersøregionen. Dette synspunkt har Kurt Villads Jensen og Janus Møller Jensen siden i samme tidsskrift taget til genmæle overfor. I øvrigt behandles i kapitel fire korstogsprædikenerne, indsamlingerne af penge og den militært teknologiske side af sagen, hvor ledingsorganisationen dristigt karakteriseres som at have karakter af en *korstogsinstitution* (sic).

Kapitel fem tager fat på de tidligste danske korstog i den østlige Østersø, efterfulgt af kapitel seks om de danske korstog til Finland omkring 1200. Disse vurderes til at have været forberedelser til de senere estlandstogter og sættes i forbindelse med disse togter og erobringers betydning for sikringen af og kontrollen med handelsruterne til Novgorod. Det er et såre perspektivrigt synspunkt, der da også forfølges senere i bogen. Derpå bliver læseren med Henrik af Livland som rejseleder indført i åbningen af de livlandske korstog i kapitel syv, efterfulgt af kapitel ottes redegørelse for russernes forhold til de tidlige baltiske korstog. De danske islæt i disse kapitler er få, men de danner på udmærket måde kontekst til bogens emne. Det samme kan siges om fremstillingen af Den Tyske Orden og tiggermunkenes indsats i Preussen og Livland i kapitel 11, der dog i modsætning til kapitel syv og otte stort set bygger på standardværker.

Den nationale vinkel er igen på plads i kapitel ni, tolv, fjorten, femten og sekstens kompetente og meget grundige analyse af de danske korstog mod Estland henholdsvis det danske herredømme over Estland eller, fristes man til at sige, mangel på samme samt den endelige afhændelse af Estland. Til gengæld må det siges, at kapitel tretten kun har perifer relation til de danske korstog, selvom konflikten mellem romerkirken og russerne og mongolertruslen er centrale emner i europæisk middelalderhistorie. Bogen afrundes med et ret kort kapitel om de såkaldte korstog efter 1346.

Det er en medrivende bog at læse. Forfatterernes engagement smitter, og så forfalder de ikke til entydige generelle motivbestemmelser. Det kan ikke afvises, at for mange »har korstogstanken været reel«, og ej heller, at lige så mange »døde i forventning om at have gjort sig fortjent til den aflad, korset berettigede dem til.« Man må også give forfatterne ret i, at de danske venderkorstog var præget af en broget blanding af motiver. Det dokumenterer bogen udmærket. Korstogene var også en kamp om kirkelige territorier, hvilket Hal Koch har peget på for mange år siden. Til tider var de, danskerne tog ud for at vinde for kristendommen, i forvejen kristne, f.eks. indbyggerne i Kammin, som blev belejret og erobret i 1185 (s. 59), og selv rygboerne havde som bekendt i hvert fald tidligere været kristne (s. 75 og 80).

Korstogstanken og selve korstogene var lige så meget medie for dannelse af udenrigspolitiske koalitioner med henblik på ekspansion, vinding og såmænd også til tider indenrigspolitisk dominans, som de handlede om kamp for gudsriget. Som det så malende beskrives på s. 182 og 183, havde områderne langs Østersøen, længe før korstogstanken opstod, været scene for indbyrdes kampe mellem rivaliserende stammer og folkeslag. »De stærkere hjemsøgte de svagere og tog kvinder og børn som bytte. Mændene blev hugget ned og kreaturerne taget som bytte...Det gav rigdom til de stærkeste og mest fremgangsrigeste stammer og tvang andre til underkastelse. De militære sammenstød fordelte effektivt værdier i regionen, og magtstrukturer og alliancer blev slået fast.« Disse motiver blev ikke forstyrret af korstogstanken. Men den gav den voldelige tilegnelse en ny dimension, som medvirkede til at bringe appropriationen op på et højere plan. At den måske tillige gav nogle af sejrherrene fred i sindet, forandringer ikke ved det.

Det har ikke været nogen nem opgave at sammenskrive de fire forfatters bidrag, men det er i det store og hele lykkedes at få en helstøbt fremstilling ud af det. Bogen henvender sig måske mest til fagfolk, men den almindeligt historisk interesserede læser vil bestemt også kunne have stor glæde af den. Illustrationerne er nydelige, og der er indsat en række nyttige indrammede forklaringer af vigtige begreber, personer og begivenheder i teksten, f.eks. aflad, vender, vendisk. Bogen er en vellykket afslutning af et stort og vigtigt forskningsprojekt.

Nils Hybel

PETER CARELLI, LARS HERMANSON OG HANNE SANDERS (RED.): *Ett Annat 1100-tal. Individ, kollektiv och kulturella mönster i medeltidens Danmark*, Göteborg, Maktadam Förlag, 2004, 376 s.

En ofte hørt begrundelse for den stærke koncentration om den nationale historie på universiteterne er, at ingen andre end vi selv beskæftiger sig med den. Argumentet har aldrig været helt godt, fordi visse udlændinge faktisk dyrker og har dyrket dansk historie. Med oprettelsen af Centrum för Danmarksstudier ved